

УДК 378:371.2

УНІВЕРСАЛІЗМ ЯК СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Тихон Лещук

*Національний університет “Львівська політехніка”
вул. Ст. Бандери, 12, 79000 Львів, Україна*

Подано результати дослідження навчально-виховних проблем з метою удосконалення освітнього процесу у вищій школі. Навчально-виховну систему вищої школи розглянуто у взаємозв'язку з іншими етапами освіти як взаємозумовлений, цілеспрямований процес єдиного освітнього цілого: *школа – вища школа – післядипломна освіта*.

Ключові слова: національна освіта, педагогічна діяльність, моральний чинник, поєднання теорії і практики.

Проблема навчально-виховного процесу у вищій школі України є сьогодні однією з центральних у державотворчому розвитку. За 12 років незалежності України досягнуто значних успіхів у системі вищої освіти. Проте потреби удосконалення освітньої системи ставлять нові вимоги. З огляду на багатогранний розвиток європейської та світової науки сьогодні, поряд з виробленням освітньої стратегії середньої школи, що було темою II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти 2001 р., порушується питання про удосконалення стратегії навчально-виховної системи вищої школи. Дослідження останніх років головну увагу зосереджували на відокремленому розгляді освіти шкільної або вищої. Поза увагою дослідників була проблема освітнього взаємозв'язку як єдиної системи. Такий стан, на наш погляд, позбавляє можливостей формування загальноосвітньої стратегії, яка повинна бути базовою для перспективного інтенсивного розвитку шкільної політики на всіх етапах її розвитку. Тож ставили за мету розглянути порушену проблему у взаємозв'язку з іншими етапами освітнього розвитку.

Це питання особливо важливе з погляду застосовуваних методик. Проте воно науково не обґрунтоване, недостатньо висвітлене у публікаціях. Навчально-виховні проблеми вищої школи надзвичайно актуальні у сучасних умовах удосконалення освітньої системи в Україні. Головну увагу зосередимо на деяких загальних концептуальних питаннях навчально-виховної роботи у вищій школі. Три взаємопов'язані етапи навчання *школа – вища школа – післядипломна освіта* розглядатимемо як єдиний процес інтелектуального розвитку особистості в контексті таких питань:

- філософсько-психологічна основа навчально-виховної стратегії;

- об'єктивні передумови формування і утвердження дійових навчально-виховних підходів. (Психологічний підхід до тлумачення зв'язку *викладач і студент*);
- способи інтелектуалізації навчально-виховного процесу. (Три етапи навчання (шкільний, університетський, післядипломний) як єдність інтелектуалізуючого процесу);
- типологія особистості та методика індивідуального трактування особистості.

Виділяємо такі етапи навчально-виховної роботи: шкільний, університетський та післядипломний (самопідготовчий). Розглядаємо їх у часовому, обставинному та модальному аспектах. Беремо до уваги такі чинники, як стандартизація, модернізація, гуманізація, індивідуалізація, комп'ютеризація.

Освіту на рівні вищої школи трактуємо не як завершену навчально-виховну систему, а як один із найважливіших етапів інтелектуалізуючого процесу, що супроводжує людину все її свідоме життя. Отже, вона є природною ланкою єдиного цілого, яка охоплює такі етапи:

- перші прояви пізнання людиною навколишнього світу;
- дошкільне навчання;
- шкільна освіта на рівні початкової, восьмирічної, середньої школи з її професійними розгалуженнями;
- вища школа різних категорій і ступенів акредитації.

Освітня система вищої школи вирізняється багатогранними формами, специфікою спеціалізації та рівнем акредитації (бакалаврат, спеціалізація, магістратура, аспірантура (ординатура), докторантура, формування наукових шкіл, праця у міжнародних наукових асоціаціях, праця над міжнародними програмами). Проте усі форми освітніх закладів вищого рівня мають багато спільних підходів до реалізації своєї головної мети:

- використання комп'ютеризації та Інтернету в навчальному процесі;
- застосування методу зацікавлення як важливого стимулу ефективності навчального процесу;
- використання комплексного підходу;
- перманентність освітнього процесу, поєднання теорії з практикою (теоретичних знань з практичними навиками);
- використання форм виробничої та наукової діяльності;
- впровадження і застосування добрих традиційних і нових ефективних методів праці з урахуванням умов суспільного, економічного, духовного розвитку, а також найкращих міжнародних зразків та ін.

Перший тривалий етап навчання – *школа*. Сьогодні вона не є закостенілою, незмінною структурою, виявляє постійну тенденцію до динамічного розвитку й удосконалення [1; 2]. Її головне завдання – навчання та виховання. Школа є (повинна бути) генератором початку інтелектуального розвитку. Цей процес відбувається шляхом засвоєння певного обсягу знань, набуття навиків і умінь.

Університетське навчання не є абстраговано відокремленим від попереднього. Воно зв'язане з попереднім, на якому вже закладено основи знань. Тепер на вищій стадії навчання відбувається інтелектуалізація здобуття знань, набуття навиків самопідготовки до безперервного пошуку пізнання світу, шляхів самоудосконалення, ознайомлення з кращими надбаннями світової думки, обмін поглядами і набутим досвідом. Студент переходить у різні стадії інтелектуального збагачення. Пізнавально-аналітичний процес охоплює питання, пов'язані з розвитком нових наукових напрямків, удосконалення процесів менеджменту, нового економічного управління в стандартних і нестандартних умовах, оптимальних шляхів багатогранних контактів між структурами різних рівнів та ін.

Творчо-науково-дослідний вид роботи полягає у набутті навиків наукового дослідження, участі у наукових конференціях, спільних наукових проектах, аналізі і синтезі матеріалів, підданих науковому дослідженню, та ін.

У виховному процесі важливе значення має виховання творчого *пошуку й уяви*. Наявні різні підходи освоєння так званої “творчої уяви”, оволодіння принципами її функціональної дії в процесі інтелектуального самоудосконалення людини сучасної комп'ютерної епохи. Зазначимо, цей складний, важливий і дуже цікавий процес у кожного студента відбувається через призму рівня його інтелектуального розвитку. Матеріалом для мрії є знання і пізнання, набуті у різні періоди спостереження за реальними явищами. Саме спостереження, на наш погляд, є дуже важливим чинником для створюваного образу, який є основою уяви.

Уява матеріалізується у свідомості студента шляхом осмислення різних явищ чи предметів, що коли-небудь доводилося спостерігати (у природі, на ілюстрації, на телеекрані, в музеї, у документах, книгах, під час подорожей, екскурсій тощо). Важливим чинником розвитку творчої уяви є аудиторне заняття, а ще більшою мірою – дистанційне, консультації викладача студентам різних форм навчання, коли у процесі розкриття одного явища виникають спонукання до роздумів та уяви про інші, похідні явища. Отже, багатство уяви студента залежить від кількості та якості минулих спостережень. Фантазія (уява) потрібна для конструювання творчих задумів, вирішення різних проблем, розв'язання завдань, створення проектів, здійснення винаходів, відкриттів, налагодження взаємозв'язків явищ і

предметів та ін. Вона потрібна для розуміння минулого, сучасного, майбутнього, у повсякденному житті. Без фантазії не може обійтися ні студент, ні вчений. Кожне математичне завдання, крім об'єктивних знань, вимагає фантазії. У біології треба уявити внутрішню будову істот, способи життя в різних кліматичних умовах. Без неї була б неможливою письменницька, художньо-мистецька, проектно-архітектурна, композиторська діяльності. Кожна творча людина "переживає" насамперед у собі певний задум, який є витвором уяви. На всіх етапах навчально-виховного процесу уява відіграє дуже важливу роль, незалежно від типу людини. У кожному випадку інтелект людини є серцевиною, через яку трансформуються усі творчі задуми [5; 6; 8].

На *виробничому етапі* (післядипломної освіти) продовжується процес самопідготовки (самонавчання) з використанням доступних засобів інформації (періодичні фахові та інформативні журнали, участь у конференціях, використання Інтернету та ін.).

Процес інтелектуального самовдосконалення, здебільшого, не є уніфікованим такою мірою, як це бачимо на етапі школи й університетської освіти. Кожна творча людина, виробничник чи науковий працівник, виявляє свої особливі підходи до питань власного удосконалення. У цьому полягає своєрідність кожного індивідуума, оскільки характер кожного є неординарним, як і ступінь інтелектуального розвитку. Рушій – індивідуальні творчі здібності (організаційні, виробничі, науково-аналітичні, елоквентно-спілкувальні тощо), визначені дедуктивними чи індуктивними оцінками. Творчість кваліфікованого виробника, як і продуктивність виробництва, зрештою і ефективність наукової праці фахівця – випускника університету –, що є вислідом навчально-виховного процесу на різних етапах, є результатом великої інтелектуальної праці викладачів і студентів. Недооцінка, неврахування цього важливого чинника не давало б підстав стверджувати про успішне досягнення стратегічної навчально-виховної мети вищої школи. Зауважимо, що успіхи кожного індивідуума залежать передусім від об'єкта навчання. Вони є здобутком волі, здобутком повільним, тривалим, що залежить від внутрішніх зусиль [7].

Кожний вищий навчальний заклад готує не студента-професіонала, а фахівця-виробничника-професіонала, творчу людину, громадянина. На післядипломному етапі обсяг праці стає значно більшим і, крім вищезазначених тем, охоплює такі блоки питань: виробниче зацікавлення, участь у громадському, культурному і політичному житті, участь в освітніх центрах підвищення кваліфікації, подорожі, екскурсії та ділові зустрічі тощо.

На підставі вищезазначеного можна зробити такі висновки. По-перше, усі навчально-виховні процеси вищої школи не існують самі по собі, не ізольовані й не відокремлені від всієї навчально-виховної освітньої системи,

що покликана служити головній стратегії державності у її багатогранному різноманітті – насамперед у виробничому, науковому, духовному аспектах. Отже, їх слід розглядати у взаємозв'язку і взаємозумовленості. По-друге, вища школа, зокрема університет, який за своїм статусом посідає особливо важливе інтелектуально-творче місце в системі всієї наукової та навчальної життєстверджувальної програми, перебуває у постійному розвитку, удосконалюється структура, формуються нові навчальні і наукові підрозділи відповідно до потреб часу та завдань, які ставить життя, а також інтересів як власного народу, так і міжнародної гуманістичної та демократичної спільноти. По-третє, вища школа зі своєю автохтонною навчально-виховною системою є важливою ланкою, органічно вплетеною в систему всього освітнього процесу, який можна зобразити у формі трикутника “школа – вища школа – післядипломна освіта”, сторони якого взаємодіють між собою, відіграючи важливу інтелектуалізуючу роль. По-четверте, враховуючи потреби удосконалення навчально-виховного процесу в системі вищої школи, у центр уваги вперше ставиться чинник інтелектуального розвитку, тобто спрямування зусиль на формування смислової та духовної культури людини, на розкриття її здібностей, творчості, набуття знань, на її духовне, наукове удосконалення, на гармонію праці і розуму. Інтелектуальний розвиток на всіх етапах навчання і виховання є найважливішим чинником формування людини, висококваліфікованого фахівця, громадянина, патріота, гуманіста. По-п'яте, у перспективі, на підставі аналізу європейської доктрини про типи людей, їхні індивідуальні особливості, а також на підставі положень психології в наступних дослідженнях розглянено навчально-виховний процес у вищій школі, способи його удосконалення з врахуванням індивідуальних здібностей кожної особистості як на рівні викладача, так і на рівні студента. Такий підхід дасть змогу, на наш погляд, визначити оптимальні шляхи удосконалення навчально-виховного процесу в цілому, а також методи і прийоми роботи, сприятиме піднесенню на вищий рівень навчально-виховної праці, удосконаленню навчальної системи вищої школи.

1. Гомоннай В. Психологічні передумови підвищення ефективності діяльності викладача вузу. // Наук. зб. на пошану проф. В. Задорожного. Ужгород, 2001. С. 398–403.

2. Грицковян Я., Талапканич М. Українське шкільництво в контексті нового реформування польської освіти. // Наук. зб. на пошану проф. В. Задорожного. Ужгород, 2001.

3. Лещук Тихон. Vade mecum. Моя педагогічна система // Рукописна праця. Львів, 2000.

4. *Леуцук Т.* Естетичне виховання гімназійної молоді. Методико-педагогічний розгляд з минулих надбань. Львів, 2000.
5. *Logika ogolna.* Opracowal W. Lutoslawski. Krakow, 1906.
6. *Nowe kerunki w psychologii a wychowanie.* Na podstawie wykladow dra Jana Kuchty. Na prawach rękopisu. 1931.
7. *Payst Juliusz.* Wykład moralności. Warszawa, bez roky wydania.
8. *Witwicki Wladyslaw.* Zarys psychologii. Lwów; Warszawa, 1928.

UNIVERSALITY AS A SYSTEM APPROACH TO THE INSTRUCTION AND LEARNING IN HIGHER SCHOOL

Tykhon Leschuk

*National University "L'vivs'ka Politechnika"
St. Bandera Str., 12, UA-79000 L'viv, Ukraine*

The article presents the results of researching educational problems with the goal of improving instruction strategies at higher school. It considers higher educational system in link with other stages of education within the integrated, purposeful process: "*secondary school—higher school—postgraduate education*".

Key words: national education, pedagogical activity, moral factor, theory and practice unity.

Стаття надійшла до редколегії 12.03.2004
Прийнята до друку 22.10.2004